

**ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ ТУХАЙ АСУУДАЛ,
БУСАД ОРНЫ ТУРШЛАГА**

(ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА, ЛАВЛАГАА, МЭДЭЭЛЭЛ)

*Т. Мягмаржав***АГУУЛГА**

- 1. Судалгааны зорилго**
- 2. Жендэрийн тэгш байдлыг хангах талаар олон улсын туршлага**
 - Япон улс
 - Хятад улс
 - Норвеги улс
 - Австрали улс
 - Дани улс
 - Швед улс
- 3. Төрийн бус байгууллагууд болон Олон улсын байгууллагуудын зүгээс өгсөн үнэлэлт, дүгнэлт, зөвлөмжүүд**
- 4. Жендэрийн харилцааг хуульчлах шаардлага, үндэслэл**
- 5. Дүгнэлт**
- 6. Хавсралт**

* * *

Нэг. Судалгааны зорилго нь:

“Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай” хуулийн төсөлд шинжилгээ хийх, хуулиар зохицуулж буй харилцаа нь бусад орнуудын хувьд хэрхэн зохицуулагдаж байгааг шинжлэн судлахад чиглэгдэнэ. Судалгааны явцад:

- “Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай” хууль бүхий орнуудын туршлага, / харьцуулсан судалгаа/
- ТББ байгууллага болон Олон улсын байгууллагуудын зүгээс Монгол Улсын жендэрийн тэгш байдлын талаар өгсөн үнэлэлт, зөвлөмжийг нэгтгэн дүгнэх
- Монгол улсын жендэрийн харилцааны өнөөгийн байдал болон тулгамдсан асуудалд дүн шинжилгээ хийх зорилт тавьсан болно.

Судалгаанд Жендэрийн асуудалтай холбоотой эрх зүйн асуудал, Олон улсын гэрээ конвенц, тунхаглал, Улсын Их Хурал, Засгийн газраас баталсан үндэсний хөтөлбөр, хууль тогтоомжуудыг судлан үзэв.

- “Жендэр” гэдгийг Нийгэм дэх эмэгтэй эрэгтэй хүмүүсийн хоорондын харилцааны асуудлыг жендэр гэж ойлгох бөгөөд энэ нь шинжлэх ухааны шинэ салбар юм.
- “Жендэр” гэдэг нь зөвхөн эмэгтэйчүүдийн асуудал биш бөгөөд энэ нь төр, эдийн засаг болон нийгмийн макро ба микро үйл явц, институцуудтай уялдсан эрэгтэй эмэгтэй хүмүүсийн бүтцийн харилцаа юм.
- “Жендэр” гэдэг нь эмэгтэй ба эрэгтэй хүмүүсийн биологийн ялгаа, нийгмийн үүргийг салгаж ойлгох арга зам юм гэх мэтээр /Жендэрийн нэр томъёо, тодорхойлолт, үндсэн ойлголтууд. 2003/ гэсэн номонд бичсэн байна.

Жендэрийн тэгш байдал гэдэг нь эрэгтэй, эмэгтэйчүүд хүний эрхээ бүрэн хангуулах тэгш нөхцлийг бүрдүүлэх, үндэсний ба улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёлын хөгжлийн үр шимээс хүртэх, түүнд оролцох тэнцүү боломжтой байх ойлголт. Нийгэм, соёлын бүх хүрээнд жендэрийн тэгш байдлыг хангахын төлөө хүчин чармайлтыг гаргахдаа эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст тэгш байдал гэж чухам юу вэ гэдэг талаар сонголт хийх, тэгш боломж олгох ёстой бөгөөд тэрхүү тэгш байдлын төлөө хамтран ажиллах ёстой байна.

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах талаар баримталж байсан нийтлэг үзэл, хандлага манай улсад түүхэн цаг үеийн зорилттой уялдан хөгжсөөр ирсэн. Монгол улсын өнөөгийн төрийн бодлогын үндэс нь 1992 онд баталсан шинэ Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 11-д “улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс тэгш эрхтэй” гэж заасан бөгөөд түүнтэй нийцүүлэн хууль эрх зүйн баримт бичгүүдэд тусган хэрэгжүүлж байна. Одоогоор Монгол улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж буй 367 хуулиас 50 орчим хуулинд Жендэрийн тэгш байдлыг хангахтай холбоотой зохицуулалт хийгдсэн байна. /Хуулийн зохицуулалтыг хавсралтаар/

Монгол улсын хэмжээнд хэрэгжиж буй нийт Үндэсний хөтөлбөрүүдээс Жендэрийн тэгш байдлыг хангахтай холбоотой асуудлыг зохицуулсан “Жендэрийн тэгш байдлыг хангах үндэсний хөтөлбөр”, “Хүн худалдах ялангуяа хүүхэд эмэгтэйчүүдийг бэлгийн мөлжлөгийн зорилгоор ашиглахаас хамгаалах үндэсний хөтөлбөр”, “Монгол улсад хүний эрхийг хангах үндэсний хөтөлбөр”, “Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр” гэсэн 4 хөтөлбөр батлагдсан байна

Хоёр. Жендэрийн тэгш байдлыг хангах талаар олон улсын туршлага

Олон улсын жендэрийн хөгжлийн чиг хандлага улам бүр боловсронгуй болж өөрчлөгдсөөр байна. Тухайлбал: 1960-1970 онд эдийн засгийн хөгжил хүн бүрт ашгаа хүртээснээр эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тэгш байдал хангагдана гэж үзэж байсан бол 1970-1980 онуудад эмэгтэйчүүдийн үүрэг, хариуцлага, хэрэгцээнд үндэслэсэн бодлого баримталж иржээ. Харин 1980-аад оны сүүлээс аливаа үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, хөрөнгө нөөцийг хуваарилах үйл явцад эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийг тэгш оролцуулах, түүнд хяналт тавих, ашиг тусыг хүртэх эрх мэдлийг тэнцвэржүүлэх, тэднийг тэгш боломжоор хангах бодлогыг баримтлах болсон байна.

Жендэрийн мэдрэмжтэй бодлогын үр дүнд “эрэгтэй, эмэгтэйчүүд эрхээ эдлэх, хөрөнгө нөөц эзэмших, санал бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, хөгжилд идэвхитэй нөлөөлөгч гол хүчин мөн гэдгийг хүлээн зөвшөөрч, нийгмийн амьдралд оролцох нөхцөл, бололцоог адил тэгш олгосноор аливаа улс орон эдийн засгийн өсөлтийг нэмэгдүүлэх, ядуурлыг бууруулах, үр өгөөж бүхий сайн засаглалын чадавхийг бүрдүүлэх боломжтой” гэсэн үзэл баримтлал давамгайлж байна. Үүний нэг жишээ бол НҮБ-ын Дээд хэмжээний чуулга уулзалтаас 2000 оны 9 дүгээр сард баталсан “Мянганы тунхаглал” болон “Мянганы хөгжлийн зорилт”-д жендэрийн хандлагыг аливаа улс орны хөгжлийн стратегийн зорилт болгон тавьсан юм.

Үүнтэй нийцүүлэн УИХ-ын 2005 оны 25 дугаар тогтоолоор баталсан Монгол Улсын мянганы хөгжлийн 2015 он хүртэлх зорилтод “Жендэрийн тэгш байдлыг хангах” явдал томоохон байр суурийг эзэлсэн юм. Олон Улсын хэмжээнд эдүгээ Япон, Хятад Норвеги, Швед, Австрали, Ирланд, Канад, Финлянд, Дани, Өмнөд Солонгос, Вьетнам зэрэг улсад жендэрийн харилцааг бие даасан хуулиар зохицуулж байна. Ийм хуультай байх нь Европын Холбоонд гишүүнээр элсүүлэх шалгуур үзүүлэлтийн нэг болдог. Харин ОХУ -д эрэгтэй, эмэгтэй хүний эрх, эрх чөлөө, тэгш боломжийг хангах төрийн баталгааны тухай хуулийн төслийг боловсруулан хэлэлцүүлж байна.

Жендэрийн тэгш байдлыг хангах тухай бие даасан хуультай орнууд

д/д	Улсын нэр	Хууль батлагдсан он, сар, өдөр	Хуулийн нэр	Хэдэн зүйл заалттай
1	Япон	1999	Жендэрийн тэгш эрхт нийгэм бий болгох тухай ерөнхий хууль	Оршил 1 ба нэмэлт 1 бүлэгтэй, үндсэн 3 бүлэгтэй 26 заалт
2	Хятад	1992 2005 онд өөрчилсөн	БНХАУ-ын эмэгтэйчүүдийн эрх, ашиг сонирхолыг хамгаалах тухай хууль	9 бүлэг 61 заалт
3	Австрали	1994	Хүйсээр ялгаварлан гадуурхахын эрсэг хууль	3 бүлэг 48 заалт
4	Дани	2000	Жендэрийн тэгш байдлын тухай хууль	7 бүлэг 31 заалт
5	Норвеги	1978	Жендэрийн тэгш байдлын тухай хууль	6 бүлэг 54 заалттай

* * *

Япон

- Япон улсад 1999 оноос жендэрийн тэгш байдлын тухай суурь хууль үйлчилж байна. Энэ үндсэн хууль нь нийгэм дахь жендэрийн эрх тэгш байдлыг бодит үйл хэрэг болгоход чиглэсэн 5 зарчмыг гол болгодог ба төр орон нутгийн удирдлагууд болон иргэдийн үүрэг оролцоог тус тусад нь заасан юм. Жендэрийн тэгш байдлыг төрийн механизмыг боловсронгуй болгох, цар хүрээг нь өргөтгөх зорилгоор 2001 онд Засгийн газрын дэргэд Жендэрийн тэгш эрхийн зөвлөл болон жендэрийн тэгш эрхийн товчоо тус тус байгуулагдсан. Японы эмэгтэйчүүдийн хувьд чухал өөрчлөлт бол ажил эрхлэлтийн адил тэгш боломжийн тухай хууль зэрэг хүйсийн харилцаа, эрх тэгш байдалд хамаарал бүхий хэд хэдэн хуулинд нэмэлт өөрчлөлт оруулж чадсан.
- Олон улсын байгууллагуудын хүчин чармайлтаар, Үндсэн хуулийг хэрэгжүүлэхийн тулд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн нийгэмд эзлэх эрхийг эрх тэгш хангахад зориулагдсан ба нийгмийн өөрчлөлтийг даган тэдний болон өндөр настан, хүүхдүүдийн гэх мэт нийгэмд эзлэх эрхийг баталгаажуулах тухай мөн бусад салбарын хуулиудад тусгайлсан тэгш эрхийг хангах тухай хуулиуд бие даан гарсан

Хятад

- Хуулиндаа гол нь эмэгтэй хүнийг хүйсээр ялгаварлан гадуурхахгүй хөдөлмөр эрхлүүлэх, албан тушаалд томилох зэргийг тусгасан байна. Бэлгийн дарангуйлал, ажлын байран дахь бэлгийн дарангуйлаллын эсрэг бие даасан хууль байдаг. Эрүүгийн хуулинд хүн ардын жендэрийн балансыг хадгалах тухай заалт нэмэлтээр орсон. Хариуцлагын механизмыг тодорхой тусгасан байна. Бүх шатандаа өөрөөр хэлбэл Төрийн Зөвлөл, муж, автономит бүс нутаг болон хотын захиргааны ардын засаглал нь Тэргүүлэх Засаглалын шууд удирдлаган доор зохион байгуулалтын арга хэмжээг авч холбогдох яам газруудын бодлоготой уялдуулан зохицуулж эмэгтэйчүүдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаална гэдэг нь жендэрийн харьцааг маш сайн зохицуулж албан тушаалд томилохдоо солбицуулан томилох замаар зохион байгуулдаг байна. / дарга нь эрэгтэй бол дэд дарга нь эмэгтэй гм/
- Бүх-Хятадын Эмэгтэйчүүдийн Холбоо болон бүх шатны эмэгтэйчүүдийн холбоод

нь бүх үндэстэн ястны эмэгтэйчүүдийг төлөөлж, тэдгээрийн эрхийн төлөө үйл ажиллагаагаа явуулахаас гадна эрх ашиг сонирхлыг хамгаалахын төлөө бүхий л хүч бололцоогоо дайчлан мөн Үйлдвэрчнийн эвлэлүүд, Коммунист Залуучуудын Холбоо байгууллагууд өөрсдийн зохион байгуулж буй ажлын хүрээнд эмэгтэйчүүдийн эрх ашиг сонирхлыг хамгаалахад шаардлагатай бодлого үйл ажиллагаагаа явуулна. Эмэгтэйчүүдийн хууль зүйн эрх ашиг, сонирхлыг хамгаалахад дорвитой амжилт ололт олсон хувь хүн, албан байгууллагыг төр засаг болон холбогдох байгууллага сайшаан магтаж шагнана.

Норвеги

- Норвеги улсад эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг төрийн өндөр албан тушаалд хангаж чадсан нь энэхүү хууль батлагдсантай холбоотой. Хууль нь маш сайн хэрэгждэг, хувь хүн, байгууллага, албан тушаалтан хэн ч байсан хуулийг хэрэгжүүлэхийг үүргээ гэж үздэг. Ямар ч байгууллагын албан тушаалтан жилийн эцсийн тайландаа тухайн байгууллагынхаа жендерийн тэгш эрхийг хэрхэн хангасан талаар заавал тусгахыг хуульчилж өгсөн байдаг. Жендерийн тэгш эрхийн хуулийг хэрэгжүүлдэг, хянадаг бие даасан байгууллага болох Омбуд, Немуд, хуулийг иргэддээ сурталчлах, таниулах үүрэгтэй “Жендерийн тэгш эрхийн төв” зэрэг байгууллага ажилладаг. Манай орны онцлогт тохируулаад авч хэрэгжүүлчихмээр оновчтой зохицуулалт их байдаг.
- Хуулийг хэрэгжүүлэх, хянах үүрэгтэй Омбуд, Немуд зэрэг бие даасан байгууллагыг Норвегийн Засгийн газраас 6 жилийн хугацаатайгаар томилдог, төсвөөс санхүүжүүлдэг. Тэгш эрх нь зөрчигдсөн иргэд Омбудад өргөдөл гаргадаг. Иргэдэд үнэ төлбөргүй үйлчилгээ үзүүлдэг. Омбуд гомдлыг хүлээн авч 2 талыг зөвшилцүүлж, асуудлыг шийддэг. Омбудын шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөхгүй бол иргэн Немудад хандаж болно. Немуд 7 гишүүнтэй. Гишүүдийн 2-ыг үйлдвэрчний Эвлэлийн Холбоо, Ажил олгогчдын холбоо томилдог. Омбуд, Немудад шийдэгдээгүй маргаантай асуудал шүүхэд шилждэг. Гэхдээ ер нь шүүхэд шилжих асуудал ховор, гол төлөв Омбуд, Немудад эцэслэн шийдэгддэг юм байна. Ер нь Омбуд, Немудыг маргааныг шүүхээс гадуур, шүүхийн бус аргаар шийдвэрлэдэг байгууллага гэж ойлгож болно. Германд гэхэд л гэр бүлийн маргааныг зуучийн оролцоотойгоор шийдэхийг илүүд үздэг, энэ нь зохимжтой хувилбар.
- Норвегийн хувьд сонгуулийн систем нь пропорциональ, намууд нь “цахилгаан товч”-ны зарчмаар нэрсийн жагсаалтаа гаргахдаа эрэгтэй, эмэгтэйгээр нь салаавчлуулж бичдэг учраас эмэгтэйчүүд сонгогдох магадлал өндөр байдаг байна. Норвегийн парламентын гишүүдийн 36%, Засгийн газрын гишүүдийн 40% нь эмэгтэйчүүд байна. Батлан хамгаалах яамны сайд нь хүртэл эмэгтэй байна. Парламентын ордон дотор хүүхдийн тэрэгнүүд харагддаг ба ээжүүд нь чуулгандаа сууж, хүүхдүүд нь цэцэрлэгтээ орчихсон байна. Хүүхдийн тоглоомын газартай болох талаар ч бас ярьж байна. Норвегийн ясли, цэцэрлэг, бага сургууль, хүүхэд хамгаалах байгууллагад ажилладаг эрчүүдэд ажлын нөхцөл, цалингийн хувьд эмэгтэйчүүдээс давуу боломж олгох замаар хүйсийн харьцааг тэнцвэржүүлдэг юм байна. Эцэг эхчүүдийн хувьд хүүхдийнхээ талаар адил эрх, үүрэгтэй байх нөхцлийг бүрдүүлэх үүднээс Норвегид хүүхэдтэй болсон эцэг, эх хоёрт хоёуланд нь цалинтай амралт өгдөг.

Авсрали

- Гэр бүлийн үүрэг, хариуцлага, жирэмслэлт, асрамж, ажил эрхлэлт, өмч хөрөнгийн эрх, байгууллагын гишүүнчлэл болон бусад нийгмийн бүхий л асуудал, салбарт жендэрээр ялгаварлан гадуурхахгүй, ялгаварлан гадуурхах хандлага гаргуулахгүй байх, хүний эрхийг хэрэгжүүлэхдээ шууд буюу шууд бус хэлбэрийн ялгаварлан гадуурхалтыг таслан зогсоох агуулгатай. Хууль нь маш сайн хэрэгждэг, хувь хүн, байгууллага, албан тушаалтан хэн ч байсан хуулийг хэрэгжүүлэхийг үүргээ гэж үздэг.

Дани

- Жендэрээр ялгаварлан гадуурхахыг хориглох, хариуцлага тооцох, шүүн хэлэлцэх тухай, нийгмийн байдал, хөгжилд эрх тэгш хувь нэмэр оруулах, тэгш боломж эдлэх агуулга бүхий заалтуудтай Жендэрийн тэгш байдлын тухай хуулийг 2000 оны 6-р сарын 1-нд хүчин төгөлдөр болгон баталсан. Хуулиндаа шууд бус ялгаварлан гадуурхах тодорхой заалттай, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, хариуцлага тооцох механизм нь сайн хийгдсэн.
- Нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжаас ижил хувь хүртэх, ижил цалинтай байх зарчимтай. Хүүхэдтэй болсон эцэг эх хоёрт хоёуланд нь цалинтай чөлөө өгдөг. Жендэрийн тэгш байдлын сайдтай. Жендэрийн чиглэлээр олон нийтийн 8 хороо байгууллагатай. Хорооны гишүүнийг сайд өөрөө томилно. Жендэрийн тэгш байдлын тайлан жилд нэг удаа гаргах заалттай. Салбар салбараа хариуцсан хороодууд жилд 1 удаа тайлан гаргаж сайддаа өгнө. Сайд жил бүрийн 11-р сарын 1-ээс өмнө тайлангуудаа нэгтгэж гаргана. Жендэрийн тэгш байдлын удирдах зөвлөлийг 3 жилийн хугацаатай сайд өөрөө томилно. Удирдах зөвлөлийн тэргүүн нь мэргэжлийн шүүгч байна. Бусад гишүүд нь хуулийн мастер зэргээс дээгүүр зэрэгтэй, үйлдвэрлэлийн харилцааны талаар зохих мэдлэгтэй хүмүүс байх хуулийн заалттай.
- Удирдах зөвлөлийн дүрэм, журмыг сайд баталдаг. Удирдах зөвлөлийн ажлыг сайдын нарийн бичгийн дарга үндсэндээ хариуцаж ажилладаг. Хуулийн дагуу удирдах зөвлөлд урамшуулал олгодог. Удирдах зөвлөл санал гомдол хүлээн авна. Өөр байгууллагын чиглэлээр гаргасан санал гомдлыг авахгүй, шүүхэд өгсөн гомдлыг авахгүй, удирдах зөвлөлд өгсөн гомдол, саналыг шүүхэд өгөхгүй гэсэн заалтуудтай юм байна. Удирдах зөвлөл жилд 1 удаа тайлан гаргаж өгнө. Энэ хууль батлагдсанаар: Боловсрол болон ажил мэргэжлийн зааварчилгааны тухай хууль, Нийгмийн хамгааллын тухай хууль, Данийн захирагааны хэргийн шүүхийн тухай хууль зэрэг олон хуулиудад нэмэлт өөрчлөлт орсон байна.

Швед

- НҮБ-ын эмэгтэйчүүдийн байгууллагад элссэнээр жил бүр тайлан бичдэг. Парламентэд хөдөлмөрийн байнгын хороо нь маш өндөр үүрэгтэй. Парламентэд 47 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. Тэд парламентэд орохдоо ямар нэгэн квотоор орж ирдэггүй. Парламентын даргын дэргэд Жендэрийн тэгш байдлын комисс байна. Нам болгоноос 1 гишүүн ордог. Өөрөөр хэлбэл зөвлөх групп. Жендэрийн тэгш байдлыг хангахад бас нэгэн чухал үүрэгтэй хууль бол гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль юм. Шведэд эмэгтэйчүүдийн төрийн бус байгууллагад төрөөс мөнгө өгч дэмжлэг үзүүлдэг. Парламентын даргын дэргэд мэргэжлийн ажилтан /зөвлөгч/ ажилладаг. Европын холбоонд элсэхийн тулд заавал ийм хуультай байх ёстой гэсэн заавар, журам байдаг. Шведэд хөдөлмөрийн зах зээл дээр эмэгтэйчүүд олноороо ажил хийж байна. Гэхдээ эмэгтэйчүүд хагас цагаар давамгайлсан салбарт илүү олноороо ажиллаж байна.

№	Улс	Авах санаа
1	Норвеги	<ol style="list-style-type: none"> Хуулийг хэрэгжүүлэх, хянах үүрэгтэй Омбуд, Немуд зэрэг бие даасан байгууллагыг Норвегийн Засгийн газраас 6 жилийн хугацаатайгаар томилдог, төсвөөс санхүүжүүлдэг. Хяналтын байгууллага Норвегийн хувьд сонгуулийн систем нь пропорциональ, намууд нь "цахилгаан товч"-ны зарчмаар нэрсийн жагсаалтаа гаргахдаа эрэгтэй, эмэгтэйгээр нь салаавчлуулж бичдэг Хүүхэдтэй болсон эцэг эхэд хоёуланд нь цалинтай амралт өгдөг.

2	Швед	1. Парламентын даргын дэргэд “Жендэрийн тэгш байдлын комисс” байна. Нам болгоноос 1 гишүүн ордог.
3	Хятад	1. Жендэрийн харьцааг маш сайн зохицуулж албан тушаалд томилохдоо солбицуулан томилох замаар зохион байгуулдаг байна. / дарга нь эрэгтэй бол дэд дарга нь эмэгтэй гм/
4	Дани	1. Жендэрийн тэгш байдлын сайдтай 2. Жендэрийн тэгш байдлын удирдах зөвлөлийг 3 жилийн хугацаатай сайд өөрөө томилно.

* * *

Гурав. ТББ -ууд болон ОУ-ын байгууллагуудын зүгээс өгсөн үнэлэлт, дүгнэлт, зөвлөмжүүд

Сүүлийн жилүүдэд олон улсын байгууллагын зүгээс жендэрийн тэгш байдлыг хангах гурван багц стратегийг хэрэгжүүлэхийг зөвлөдөг болсон байна. **Үүнд:**

- Эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүдийн тэгш эрх, боломжийг хангах чиглэлээр байгууллагын бүтцийг шинэчлэн өөрчлөх (үндсэн эрх дэх тэгш байдлыг хангах, жендэрээр ялгаварлан гадуурхах явдлыг таслан зогсоох нөхцөлийг бүрдүүлэх, үйлчилгээг тэгш хүртээмтэй хөгжүүлэх);
- Хөрөнгө нөөцийг тэгш хуваарилах, тэгш оролцоог хангахад эдийн засгийн хөгжлийг чиглүүлэх;
- Хөрөнгө нөөцийн эрх мэдэл, улс төрийн оролцоон дахь жендэрийн тэнцвэртэй байдлыг хэрэгжүүлэх явдал гэж үзэж байна.

Монгол улсад жендэрийн тэгш байдлыг хангах талаар олон улсын байгууллагууд, төрийн бус байгууллагуудын идэвхи санаачилгаар эхлэн хийгдсээр 10 гаруй жил өнгөрсөн ба Засгийн газрын бүтцийн доторхи Жендэрийн Тэгш Байдлын Үндэсний Хороо байгуулагдан эндэрийн тэгш байдлын шинэ хөтөлбөр батлагдан хэрэгжиж эхэлсэн нь нийгэм эдийн засгийн бүх салбарт жендэрийн үзэл баримтлалыг үйл хэрэг болгох албан тогтолцоог үүсгэсэн. Өнөөдрийн байдлаар манай оронд Жендэрийн эрх, тэгш байдлыг хангах тухай ойлголтыг нийгмийн оюун санаанд бэхжүүлэх, хүргэх зорилгоор олон улсын болон Төрийн бус 30 гаруй байгууллагууд идэвхитэй үйл ажиллагаа явуулж байна. Тэдний үзэж буйгаар:

- Үйл ажиллагаанууд нь голдуу сургалт сурталчилгааны чиглэлтэй байдаг ч тодорхой үр дүнд хүрч байна.
- Олон улсын гэрээгээр баталгаажуулсан хөдөлмөр эрхлэлтэд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс тэгш зарчмыг хэрэгжүүлэхэд жирэмсний болон хүүхэд асарсны чөлөө авсан, нөхөн үржихүйн үйл ажиллагааны улмаас өвдөж, ажлаасаа хөндийрсөн эмэгтэйчүүдийг сургах, давшан сургах тухай хууль эрх зүйн зохицуулалтыг үндэсний хууль тогтоомжид бий болгох шаардлагатай.
- Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах зорилгын хэрэгжилт удаашралтай, бодитой үр дүн гарахгүй байгаа бөгөөд үүний шалгааныг үндэсний түвшинд хамтран ажиллах чадваргүй сул тогтолцоо, хөгжлийн бус чиг баримжаатай төсөвтэй холбон тайлбарлаж байна.
- Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүс ялгаатай хэрэгцээ, сонирхол, үүрэг, нөөцтэйгийн адилаар тэдгээрийн бодлого болон төсөлд нэвтрэх боломж нь мөн ялгаатай байдаг гэж үзэж байна.
- Монгол улс социалист хөгжлийн баримжаатай үедээ эмэгтэйчүүд парламентийн

гишүүдийн 24 хувиас доошгүй хувийг эзлэх тухай эрх баригч улс төрийн намын квотыг баримталж хэрэгжүүлж байсан. Харин ардчилсан улс болж хүний эрхийг дээдэлж байгаа сүүлийн жилүүдэд түүнчлэн нам эвслээс нэр дэвшигчдийн 30-аас доошгүй хувь нь эмэгтэйчүүд байх тухай Улсын Их Хурлын тухай хуулийн заалтыг 2007 оны сонгууль болох босгон дээр хүчингүй болгосон нь Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенцийн 4 дүгээр зүйлд заасан эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийг тэгш эрхийг түргэтгэхэд чиглэсэн тусгай арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээс ухарсан явдал боллоо гэж үзэн байна.

Дөрөв. Жендэрийн харилцааг хуульчлах шаардлага, үндэслэл:

Манай орны нийт хүн амын 50.4 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байгаагаас хөдөлмөрийн насны эмэгтэйчүүд хүн амын 58.3 хувь, нийт ажиллагсдын 51.7 хувийг бүрдүүлж байна үүнээс боловсролтой эмэгтэйчүүд 70 орчим хувь, гүйцэтгэх ажилтнуудын 60,9 хувь, туслах ажилтны 53,8 хувь, үйлчилгээний ажилтны 54,6 хувийг тус тус эзэлж байгаа хэдий ч албан тушаалын зэрэглэл ахих тусам эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь буурч байна. Нийт албан тушаалтнуудын 63,9 хувийг эрэгтэйчүүд эзэлж байна. Эндээс харахад эрх мэдэл, цалин хөлс, хангамж нь жендэрийн хувьд ялгаатай хуваарилагдаж байгаа нь ажиглагдаж байна. Эрэгтэйчүүдийн өвчлөл нийт хүн амын 60 гаруй хувийг нас баралт залуужин, өрх толгойлсон эрэгтэйчүүдийн эрх зөрчигдөж байгаа зэрэг нь мөн л жендэрийн харьцааг алдагдуулж байна.

2005-2008 онуудад байгууллагуудынажиилагсдын цалиндунджаар 32.8 хувиар өссөн хэдий ч өндөр цалинтай байгууллагуудад ажиллаж буй эрэгтэйчүүдийн цалин эмэгтэйчүүдийн цалингаас илүү өссөн байна. Жишээ нь удирдах ажилтан эрэгтэйчдийн цалин мөн адил эмэгтэйчүүдийнхээс 22.8 хувиар илүү, ижилхэн инженер техникийн ажилтнууд ч эмэгтэй ажилтангуудаас 45.4 хувиар илүү цалин авдаг өссөн үзүүлэлт байна.

Өндөр настан, өвчтэй хүн асрахад эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс 5 дахин илүү цаг, гэр бүлдээ эрэгтэйчүүдээс мөн 2 дахин илүү цаг зарцуулж байна. Эмэгтэйчүүдийн улс төрийн оролцоог парламентад эзэлсэн суудлын тоогоор харьцуулсан үзүүлэлтээр 187 орноос Монгол улс 115 -р байр эзэлсэн ба 2008 онд 76 суудалтай парламентад 3 эмэгтэй сонгогдож 3.4 хувийн төлөөллийг бүрдүүлсэн нь олон улсын парламентын дунджаас даруй 2.6 дахин бага байна.

Нийгмийн халамжийн тухай хуулиар нийгмийн халамжийн тэтгэврийг 4 ба түүнээс дээш хүүхэдтэй өрх толгойлсон 45 нас хүрсэн эх, /50 хүрсэн эцэг/ авч болох бөгөөд мөн л адил насны эрэгтэй эмэгтэй хүмүүсийн хувьд насны явгавартай хандсан байна. Хөдөлмөрийн тухай хуульд хүүхдээ асарч байгаа эх, эцэгт хөнгөлөлт үзүүлэх тухай заалт эрэгтэй хүний хувьд зөвхөн эхнэргүй, ганц бие эрэгтэйд хөнгөлөлт үзүүлэхээр заасан нь нийгэмд байдаг эмэгтэй хүн л гэрийн ажил хийж хүүхдээ асарч хүмүүжүүлэх ёстой гэсэн тэгш бус хандлагыг хуулиар хүлээн зөвшөөрсөн агуулгатай адил юм гм олон зүйл заалтууд зөрчигдөж байгаа нь бие даасан хуультай болох шаардлагатайг харуулж байна.

Дэлхийн 40 гаруй орон хуулиар квотын систем тогтоогоод байна. Квот гэдэг нь хүйсийн төлөөллийн доод хязгаарын хэмжээ буюу квот нь сонгуульд болон томилгоот албан тушаалын бүх түвшинд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн эзлэх хувийн доод хязгаарыг тогтоосон тэгш оролцоог ханган, баталгаажуулах аргачлал юм. Хуулиар тогтоосон квотын системийн ачаар Иордани, Марокко, Судан, Танзани, Афганистан, Армени, Бангладеш, Индонези, Ардчилсан Солонгос, Балба, Пакистан, Франц, Ирак зэрэг орнууд шашин соёлын уламжлалаа хөгжлийн цаг үетэй зохицуулан шинэчилж байна. 2005 онд Шведийн парламентын 45%, Финляндын 38%, Данийн 37%, Норвегийн 36%, Исландын 30%-ийг эмэгтэйчүүд эзэлж байжээ.

Монгол улсын хувьд авч үзвэл: УИХ-ын 1992, 1996, 2000, 2004, 2008 оны сонгуулийн дүнгээс сонгогдсон эмэгтэй гишүүдийг нэр дэвшсэн эмэгтэйчүүдтэй харьцуулахад эмэгтэй нэр дэвшигчдийн эзлэх хувь байнга өсч, харин сонгогдсон эмэгтэйчүүдийн хувь буурсан байна.

* * *

Хууль тогтоох засаглал дахь жендэрийн харьцаа
(1992, 1996, 2000, 2004, 2008)

Онууд	УИХ-ын сонгуульд нэр дэвшигчид		УИХ-д сонгогдсон гишүүд	
	Нийт	Үүнээс эмэгтэй	Нийт	Үүнээс эмэгтэй
1992	298	23	76	3
1996	302	28	76	7
2000	603	66	76	9
2004	249	33	76	5
2008	356	66	76	3

* * *

Тав. Дүгнэлт

1. Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах талаар Монгол Улсын хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хуулиудад эрэгтэй эмэгтэй хүний тэгш эрх, тэгш боломжийг хангах талаар тодорхой хэмжээгээр тусгаж хэрэгжүүлж байгаа боловч энэ нь ихэвчлэн тунхаглалын шинжтэй байна.
2. Хөдөлмөр эрхлэлт дэх хүйсийн тэгш байдал Монгол Улсад хангагдаагүй, хянах тогтолцоо сулаас хууль эрх зүйгээр баталгаажуулсан эрхүүд зөрчигдөж байдаг, амьжиргааны баталгаа орхигдсон нийгмийн эрүүл мэндийн хамгаалал сул, эмэгтэйчүүдийн орлогын хувь хэмжээ эрэгтэйчүүдийнхээс ялгавартай /доогуур/, нийгэмд тэр дундаа өрх толгойлсон эмэгтэйчүүд ихээр өртөж байгаа зэрэг нь эрэгтэй эмэгтэйчүүд тэгш эрхтэй, эрх чөлөөтэй ба тэгш боломжтой байх зарчмыг алдагдуулж байна.
3. Эдийн засаг, нийгэм, соёл, улс төр, гэр бүлийн зэрэг бүхий л салбарыг зохицуулж буй хуулиндаа жендэрийн тэгш байдал, нас хүйсээр ялгаварлан гадуурхахыг хориглосон заалтыг тодорхой хэмжээгээр тусгасан хэдий ч жендэрийн ялгаварлан гадуурхалтын улмаас үүссэн маргаан гомдлыг хянан шийдвэрлэх журмыг тодорхойлоогүй байгаа нь бие даасан хууль боловсруулах шаардлагыг бий болгож байна.
4. УИХ-д өргөн барьсан “Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай” хуулийн төслийн бүтэц, агуулганд
 - Үндсэн хуулийн харилцаа
 - Хөдөлмөрийн харилцаа
 - Нийгмийн халамж үйлчилгээ
 - Гэр бүлийн харилцаа
 - Эрүүгийн эрх зүйн харилцаа
 - Иргэний эрх зүйн харилцаа

Улс төрийн харилцааны талаар тодорхой тусгасан нь гадаадын ийм төрлийн хуультай

орнуудын хуулийн үндсэн зарчим, агуулгатай ерөнхийдөө нийцэж буй.

5. Эрэгтэй эмэгтэй хүн тэгш эрхтэй, тэнцүү үүрэгтэй байхын зэрэгцээ энэхүү эрх үүргээ хэрэгжүүлэх боломж нь адил байхыг олон улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрч байна. Ялангуяа Зүүн Азийн орнуудын ихэнх нь Жендэрийн харилцааг зохицуулсан тусгай багц хуультай болсон байна.

* * *

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

1. Парламент дахь Эмэгтэйчүүд, /тоо ба агуулга/
2. Жендэрийн сургалтын модуль, УБ хот 2006 он
3. Яагаад үгүй гэж?, УБ хот 2006 он
4. Мянганы хөгжлийн зорилтуудын хэрэгжилт, УБ хот 2007 он
5. Хүн ам ба хөгжлийн олон улсын бага хурлаас хойш 10 жилд монгол улс, 2004 он
6. /Хүйсийн тэгш байдал, тэгш эрхийг хангаж, эмэгтэйчүүдийг чадавхижуулах нь/
7. Хүний эрхийн олон улсын гэрээний хэрэгжилтийн талаархи монгол улсын ээлжит илтгэлүүд, НҮБ -ын холбогдох ороодын хуралдааны тэмдэглэл, зөвлөмжүүдийн эмхтгэл, УБ хот 2004 он
8. Жендэрийн асуудал, УБ хот 2007 он
9. Монголын төрийн бус байгууллагуудын лавлах, УБ хот 2003 он
10. Жендэрийн тэгш байдлыг хангах үндэсний хөтөлбөр /ЗГ-274/, УБ хот 2002 он

* * *

Хавсралт

Жендэрийн харилцааны асуудлыг Монгол Улсын хууль тогтоомжид тусгасан байдал /лавлагаа, мэдээлэл/

№ - Хуулийн нэр	• Холбогдох заалт
-----------------	-------------------

1. Үндсэн хууль
 - 1.2. Ардчилсан ёс, шударга ёс, эрх чөлөө, тэгш байдал, үндэсний эв нэгдлийг хангах, хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн.
 - 14.1. Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө тэгш байна.
 - 14.2. Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно. Хүн бүр эрх зүйн этгээд байна.
 - 16.11/ Улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй. Гэрлэлт нь хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёрыны тэгш эрх, сайн дурын харилцаанд үндэслэнэ. Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална.
2. Хөдөлмөрийн тухай хууль /1999 оны 05 дугаар сарын 14/
 - 7.2.Хөдөлмөрийн харилцаанд үндэс, угсаа, арьсны өнгө, эрэгтэй, эмэгтэй,

- нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, шашин шүтлэг, үзэл бодлоор нь ялгаварлах, хязгаарлах, давуу байдал тогтоохыг хориглоно.
- 7.4-ийн “Иргэнийг ажилд авахад эрхлэх ажил, үүргийн онцлогтой холбоогүй тохиолдолд хувийн амьдрал, үзэл бодолтой холбоотой, гэрлэлтийн байдал, намын харъяалал, шүтдэг шашных нь тухай болон жирэмсэн эсэх талаар асуулт тавьж болохгүй”
 - 35.1.Ажил, үүргээ гүйцэтгээгүй үед ажил, албан тушаалыг дараахь тохиолдолд хэвээр хадгална.
 - 35.1.4.Жирэмсний болон амаржсаны амралттай болон хүүхэд асрах чөлөөтэй байгаа.
 - 35.1.6.Цэргийн зарлан дуудах хуудас авсан ажилтныг цэргийн жинхэнэ албанд татсан тухай цэрэг татлагын комиссын шийдвэр гартал.
 - 37.1.Хөдөлмөрийн гэрээ дараахь үндэслэлээр дуусгавар болно.
 - 37.1.6.Ажилтан цэргийн жинхэнэ албанд татагдсан.
 - 40.1.Хөдөлмөрийн гэрээг дараахь үндэслэлээр ажил олгогчийн санаачилгаар цуцалж болно.
 - 40.1.3.ажилтан 60 нас хүрчү өндөр насны тэтгэвэр авах эрх үүссэн.
 - 49.2.Адил хөдөлмөр эрхэлж байгаа эрэгтэй, эмэгтэй ажилтанд адил хэмжээний цалин хөлс тогтооно.
 - 68.1.Жирэмсэн, хөхүүл хүүхэдтэй эмэгтэй хүнийг энэ хуулийн 107.1-д зааснаар эрүүл мэндэд нь харшлахгүй өөр ажилд шилжүүлсэн хугацаанд алин хөлс нь буурсан бол түүний урьд авч байсан болон одоо авч байгаа цалин хөлсний зөрүүтэй тэнцэх олговор олгоно.
 - 100.1.Ажил олгогч нь жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй эхийг аж ахуйн нэгж, байгууллага татан буугдсан болон энэ хуулийн 40.1.4, 40.1.5-д зааснаас бусад тохиолдолд ажлаас халахыг хориглоно.
 - 100.2.Энэ хуулийн 100.1 нь гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй ганц бие эцэгт нэгэн адил хамаарна.
 - 101.1.Эмэгтэй хүн ажиллуулахыг хориглосон ажлыны жагсаалтыг хөдөлмөрийн асуудал хариуцсан Засгийн газрын гишүүн батална.
 - 102.1.Жирэмсэн эмэгтэй, найм хүртэлх насны хүүхэдтэй эх, 16 хүртэлх насны хүүхэдтэй ганц бие эхийг өөрөө зөвшөөрөөгүй тохиолдол шөнийн буюу илүү цагаар, түүнчлэн албан томилолтоор ажиллуулахыг хориглоно.
 - 102.2.Энэ хуулийн 102.1 нь 16 хүртэлх насны хүүхэдтэй ганц бие эцэгт нэгэн адил хамаарна.
 - 103.1.Амрах, хооллох, нийтийн завсарлагаанаас гадна хүүхдээ хөхүүлэх, асрахад зориулан зургаан сар хүртэлх насны хүүхэдтэй буюу нэг хүртэлх насны ихэр хүүхэдтэй эхэд хоёр цагийн, зургаан сараас нэг хүртэлх насны, түүнчлэн нэг нас хүрсэн боловч эмнэлгийн дүгнэлтээр зайлшгүй асаргаа шаардагдах хүүхэдтэй эхэд нэг цагийн завсарлага нэмж олгоно.
 - 103.2.Энэ хуулийн 103.1 нь ганц бие эцэгт нэгэн адил хамаарна.
 - 103.3.Хүүхэд хөхүүлэх, асрах завсарлагыг ажилласан цагт оруулан тооцно.
 - 104.1.Эхэд жирэмсний болон амаржсаны 120 хоногийн амралт олгоно.
 - 104.2.Хүүхдээ 196, түүнээс дээш хоног тээгээд дутуу төрүүлсэн болон үр хөндүүлсэн, жирэмслэлтийг эмнэлгийн аргаар атсалсан, 196 хоног тээгээгүй боловч амьдрах чадвартай хүүхэд төрүүлсэн эмэгтэй хүнд энэ хуулийн 104.1-д заасан жирэмсний болон амаржсаны амралт олгоно.
 - 104.3.Хүүхдээ 196 хоног хүртэл тээгээгүй дутуу төрүүлсэн болон үр хөндүүлсэн,

жирэмслэлтийг эмнэлгийн аргаар тасалсан эмэгтэй хүнд өвчний учир чөлөөлөх ердийн журмыг баримтлан ажлаас чөлөө олгоно.

- 107.1.Хөдөлмөрийн нөхцөлийг хөнгөлөхөөр эмнэлгийн дүгнэлт гарсан бол жирэмсэн, хөхүүл хүүхэдтэй эмэгтэй хүний ажлын цагийг хорогдуулах буюу эрүүл мэндэд нь харшлахгүй өөр ажилд шилжүүлж болно.
- 108.1.Хөдөлмөрийн асуудал хариуцсан Засгийн газрын гишүүний баталсан хэмжээнээс илүү хүнд ачааг эмэгтэй хүнээр өргүүлэх, зөөлгөхийг хориглоно.
- 141.1.3.Хөдөлмөрийн харилцаанд үндэс, угсаа, арьсны өнгө, нийгмийн гарал, байдал, эрэгтэй, эмэгтэй, хөрөнгө чинээ, шашин шүтлэг, үзэл бодлоор ялгаварласан, хязгаарласан, давуу байдал тогтоосон, иргэнийг ажилд авахад болон хөдөлмөрийн харилцааны явцад ажил, үүргийн онцлогтой холбоогүйгээр ажилтны эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан болон албан тушаалтныг 5000-25000 төгрөгөөр, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг 50000-100000 төгрөгөөр шүүгч торгох,
- 141.1.6.эмэгтэй болон насанд хүрээгүй хүнийг ажиллуулахыг хориглосон ажил гүйцэтгүүлсэн, зөвшөөрөгдсөн хэмжээнээс илүү хүнд ачааг өргүүлсэн, зөөлгөсөн, насанд хүрээгүй хүнийг хэвийн бус нөхцөлтэй болон түүний оюун ухааны хөгжил, эрүүл мэндэд нь харшлах ажлын байранд, эсхүл амралтын өдөр, шөнө буюу илүү цагаар ажиллуулсан, ажилтныг энэ хуулийн 47 дүгээр зүйлийн заалтыг зөрчиж илүү цагаар ажиллуулсан албан тушаалтныг 15000-30000 төгрөгөөр хөдөлмөрийн улсын байцаагч буюу шүүгч торгох,

3. Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хууль /2001 оны 04 сарын 19/

- 4.2.1.Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих үйл ажиллагаанд иргэнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, хөрөнгө чинээ, боловсрол, нийгмийн гарал, байдал, шашин шүтлэг, үзэл бодлоор нь үл ялгаварлах,
- 4.2.2.хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих үйл ажиллагаа нь адил тэгш, хүртээмжтэй, ажлын байрны мэдээлэл нээлттэй, ил тод байх нөхцөл бүрдүүлэх,

4. Цацрагийн хамгаалалт аюулгүй байдлын тухай хууль /2001 оны 06 сарын 21/

- 22.6.Шаардлагатай бол цацрагтай ажилладаг жирэмсэн эмэгтэй Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 107 дугаар зүйлд заасны дагуу ажлын нөхцлөө өөрчлөх эрхтэй бөгөөд энэ нь түүнийг ажлаас халах үндэслэл болохгүй

5. Төрийн албаны тухай хууль /2002 оны 06 сарын 28/

- 16.1.Төрийн тухайн албан тушаалд тавих шаардлагыг хангасан иргэний төрийн жинхэнэ албан тушаал эрхлэх эрхийг үндэс, угсаа, арьсны өнгө, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол болон нам, олон нийтийн бусад байгууллагын харъяалал зэргээр ялгаварлаж үл болно.
- 23.3.Төрийн жинхэнэ албан хаагчийг дараахь үндэслэлээр захиргааны санаачилгаар төрийн албанаас түр чөлөөлнө.
- 23.3.1.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол биеийн эрүүл мэндийн байдлын улмаас 1 жилээс дээш хугацаагаар албан ажлаа хийхгүйгээр эмчлүүлж, сувилуулах шаардлагатай болсон.
- 23.3.2.Гурван сараас дээш хугацааны сургалтаар бэлтгэгдэх болсон.
- 23.3.3.Цэргийн жинхэнэ алба хаах болсон.

6. Үйлдвэрчний эвлэлүүдийн эрхийн тухай /1991 оны 04 сарын 19/

- 3 дугаар зүйл. Үйлдвэрчний эвлэлд эвлэлдэн нэгдэх эрх. 1. Иргэд хөдөлмөрлөх эрхээ хэрэгжүүлэх, түүнтэй холбогдсон хууль ёсны ашиг сонирхлоо хамгаалах

зорилгоор аливаа зөвшөөрөл авалгүй, гагцхүү өөрсдийн сайн дурын үндсэн дээр ямар нэг ялгаваргүйгээр үйлдвэрчний эвлэлд чөлөөтэй эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй

7. Авлигын ту хай хууль /2006 оны 07 сарын 06/

- 21.1.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санал болгосноор Улсын Их Хурал 6 жилийн хугацаагаар томилно.
- 21.2.Авлигатай тэмцэх газрын дарга, дэд даргад нэр дэвшигчнээ хуулийн 19.1-д зааснаас гадна дараахь шаардлагыг хангасан байна.
- 21.2.1.Авлигатай тэмцэх газрын даргад нэр дэвшигч нь төрийн албанд 15-аас доошгүй жил ажилласан, 55 нас хүрсэн, эрх зүйч мэргэжилтэй, удирдах болон мэргэжлийн ажлын мэдлэг туршлагатай, сүүлийн 5 жил улс төрийн албан тушаал эрхэлж байгаагүй.

8. Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль /2006 оны 05 сарын 26/

- 13.5.Жирэмсэн болон хөхүүл хүүхэдтэй эмэгтэйг химийн хорт болон аюултай бодистой харьцах ажилд ажиллуулахыг хориглоно.

9. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай /1994 оны 6 сарын 07/

- 2. Тэтгэмжийн даатгалын сангаас даатгуулагчид олгох тэтгэмж дор дурдсан төрөлтэй байна.
- 2.2/ жирэмсний болон амаржсаны тэтгэмж,
- 3.Төр, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас дараахь хугацааны шимтгэлийг тэтгэвэрийн болон тэтгэмжийн даатгалын санд төлсөн тохиолдолд эдгээр хугацааг шимтгэл төлсөн хугацаанд оруулан тооцно.
- 3.3/ тэтгэмжтэй чөлөө авч хүүхдээ асарсан хугацаа;
- 4.1. Даатгуулагч нь нийтдээ 20-иос доошгүй жил тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлсөн бөгөөд 60 нас хүрсэн бол өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгон авах эрхтэй. Харин 20-иос доошгүй жил шимтгэл төлсөн бөгөөд 55 нас хүрсэн эмэгтэй өөрөө хүсвэл өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгон авч болно.
- 4.2.Төрүүлсэн болон 3 хүртэл настайд нь үрчлэн авсан дөрөв, түүнээс дээш хүүхдээ 6 настай болтол өсгөсөн эх 20-иос доошгүй жил тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлсөн, 50 нас хүрсэн бол өөрийн хүсэлтээр өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгон авах эрхтэй.
- 4.3.Газрын дор болон хөдөлмөрийн халуун нөхцөлд ажилласан даатгуулагч дор дурдсан болзлыг хангасан бол өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгон авах эрхтэй.
- 4.3.1/ нийтдээ 20-иос доошгүй жил, үүнээс 10-аас доошгүй жил нь газрын дор ажиллаж тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлсөн эрэгтэй 55 нас хүрсэн бол;
- 4.3.2/ нийтдээ 20-иос доошгүй жил, үүнээс 10-аас доошгүй жил нь хөдөлмөрийн халуун нөхцөлд ажиллаж, тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлсөн эрэгтэй 55 нас хүрсэн, түүнчлэн нийтдээ 20-иос доошгүй жил, үүнээс 7 жил 6 сараас доошгүй хугацаагаар мөн нөхцөлд ажиллаж тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлсөн эмэгтэй 50 нас хүрсэн бол,
- 4.5. Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийг 10-аас 20 хүртэл жил төлсөн 60 нас хүрсэн эрэгтэй, 55 нас хүрсэн эмэгтэй шимтгэл төлсөн нийт хугацаандаа ногдох өндөр насны тэтгэврийг хувь тэнцүүлэн тогтоолгож авах эрхтэй.
- 12.1.4/ эрэгтэй нь 60, эмэгтэй нь 55 нас хүрсэн буюу эсхүл тахир дутуу болсон эцэг эх, эхнэр, нөхөр, хууль ёсоор тэжээх өөр хүнгүй өвөг эцэг, эмэг эх, төрсөн ах, эгч, дүү;
- 17.2.Хүүхдээ 196 хоног хүртэл тэгээгүй дутуу төрүлсэн буюу үр хөндүүлсэн

эмэгтэйчүүд /даатгуулагч/ хөдөлмөрийн чадвар түр алдсаны тэтгэмж авах эрхтэй.

- 19.1.Тэтгэмжийн даатгалын шимтгэлийг жирэмсний чөлөө авахаас өмнө 12 сараас доошгүй хугацаанд, үүнээс сүүлийн 6 сард нь уг шимтгэлийг тасралтгүй төлсөн даатгуулагч эх жирэмсний болон амарсжаны тэтгэмж авах эрхтэй.
- 19.2.Энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан тэтгэмжийн даатгалын шимтгэл төлөх хугацааг хангасан даатгуулагч эх, хүүхдээ 196-гаас доошгүй хоног тээгээд дутуу төрүүлсэн буюу үр хөндүүлсэн, жирэмслэлтийг эмнэлгийн аргаар тасалсан, мөн 196 хоног тээгээгүй боловч амьдрах чадвартай хүүхэд төрүүлсэн бол жирэмсний болон амарсжаны тэтгэмж авах эрхтэй.
- 19.3.Хөдөлмөр эрхэлж байгаад хууль тогтоомжид заасны дагуу хүүхдээ асрах чөлөөтэй байх хугацанд дахин хүүхэд төрүүлсэн эхэд жирэмсний болон амарсжаны тэтгэмж олгоно. Энэ тохиолдолд уг эхийн чөлөөтэй байсан хугацааны хоёр удаагийн төрөлт хамаарагдана.

9. Цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр тэтгэмжийн туахй /1994 оны 06 сарын 13/

- 3.1.Цэргийн тэтгэвэр дор дурдсан төрөлтэй байна.
- 1/Цэргийн жинхэнэ алба болон тагнуул, цагдаа, онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн болон хорих ял эдлүүлэх байгууллагад алба хаасан тэтгэвэр,
- 2/тахир дутуугийн тэтгэвэр,
- 3/тэжээгчээ алдсаны тэтгэвэр,
- 3.2.Цэргийн тэтгэмж дор дурдсан төрөлтэй байна.
- 1/хөдөлмөрийн чадвар түр алдсаны тэтгэмж,
- 2/оршуулгын тэтгэмж,
- 3/ нэг удаагийн тэтгэмж,
- 8.1.Зэвсэгт хүчин, хилийн болон дотоодын цэрэг, тагнуул, цагдаа, онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн болон хорих ял эдлүүлэх байгууллагад 25-аас доошгүй жил алба хаасан эрэгтэй.20-иос доошгүй жил алба хаасан эмэгтэй, байлдааны тийрэлтэт сөнөөгч онгоцны жинхэнэ нисгэгчээр 20-иос доошгүй жил алба хаасан генерал, офицер, ахлагч, байлдагч нас харгалзахгүйгээр цэргийн алба хаасны тэтгээр тогтоогон авах эрхтэй.
- 8.2.Энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан хугацааг хангаагүй боловч 10-аас доошгүй жил цэргийн жинхэнэ алба болон тагнуул, цагдаа, онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн болон хорих ял эдлүүлэх байгууллагад алба хаасан цэргийн албан хаагч дор дурдсан шалтгаанаар халагдсан бол цэргийн алба хаах насны хязгаарт хүрээд цэргийн алба хаасны тэтгэврийг хувь тэнцүүлэн тогтоолгож авах эрхтэй:
- 1/ орон тоо,, зохион байгуулалтын өөрчлөлтөөр,
- 2/ биеийн эрүүл мэндээр,
- 3/цэргийн алба хаах нас хэтэрч.
- 15.2.Цэргийн албан хаагч эмэгтэй хүүхдээ 196 хоног хүртэл тээгээгүй дутуу төрүүлсэн буюу үр хөндүүлсэн бол хөдөлмөрийн чадвар түр алдсаны тэтгэмж авах эрхтэй.
- 19.1.Цэргийн албан хаагч эрэгтэй 25-аас доошгүй, эмэгтэй 20-иос доошгүй жил алба хаагаад цэргийн алба хаасны тэтгэвэрт гарахад тэдний ажиллаж байсан нөхцөл, ажлын үр дүн, амьдралын нөхцөл байдлыг харгалзан 18-37 сарын цалин хөлстэй тэнцэх хэмжээний тэтгэмжийг нэг удаа олгоно.
- 12.3.Цэргийн албан хаагч /байлдагч, түрүүчээс бусад/ энэ хуулийн 10 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 3-т заасан шалтгаанаар тахир дутуу болж хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан бол сарын дундаж цалин хөлсний 60 хувиар тахир

дутуугийн тэтгэвэр тогтоож, 20-иос илүү албан хаасан жил тутамд тэтгэвэр тогтоолгосон сарын дундаж цалин хөлсний 1,0 хувиар тэтгэврийн нэмэгдэл олгоно. Хэрэв хөдөлмөрийн чадвараа хэсэгчлэн алдсан бол сарын дундаж цалин х өлсний 60 хувьд ногдох хэсгээс хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувиар бодож тахир дутаагийн тэтгэвэр тогтооно.

10. Тэтгэвэрийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн дансны тухай /1999 оны 06 сарын 10/
 - 7.1.Дор дурьдсан болзол хангасан даатгуулагч нэрийн данснаас өндөр насны тэтгэвэр авах эрхтэй.
 - 7.1.2.60 нас хүрсэн даатгуулагч, эсхүл 55 нас хүрсэн эмэгтэй өөрөө хүсвэл,
12. Нийгмийн халамжийн тухай /2005 оны 12 сарын 01/
 - 4.1.Хууль тогтоомжид заасан болзол, шалгуур, нөхцөлийг хангасан Монго Улсын иргэн, Монгол Улсад хууль ёсоор байнга оршинс уудаг гадаадын иргэн, харъяалалгүй хүн нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, нөхцөлт мөнгөн тэтгэмж, тусламж, хөнгөлөлт, олон нийтийн ролцоонд түшиглэсэн халамжийн болон төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдах эрхтэй.
 - 17.1.Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр дараахь төрөлтэй байна.
 - 17.1.3.Дөрөв ба түүнээс дээш хүүхэдтэй өрх толгойлсон 45 насанд хүрсэн эх /50 насанд хүрсэн эцэг/-ийн халамжийн тэтгэвэр.
 - 18.1.Нийгмийн даатгалын тухай хууль тогтоомжид заасны дагуу тэтгэвэр авах эрх үүсээгүй дор дурдсан иргэн нийгмийн халамжийн тэтгэвэр авах эрхтэй.
 - 18.1.1.Тэжээн тэтгэх хүүхэд, төрөл, садангүй, нэн ядуу амьдралтай 60 ба түүнээс дээш настай эрэгтэй, 55 ба түүнээс дээш настай эмэгтэй.,
 - 18.1.2.хууль ёсны тэжээн тэтгэгч нь ахмад настан, эсхүл хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн бөгөөд тэдгээр нь дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх боломжгүй нь тогтоогдсон бол нэн ядуу амьдралтай 60 ба түүнээс дээш настай эрэгтэй, 55 ба түүнээс дээш настай эмэгтэй.
 - 18.1.5.16 хүртэлх насны 4 ба түүнээс дээш хүхэдтэй, нэн ядуу амьдралтай өрх толгойлсон 45 насанд хүрсэн эх, 50 насанд хүрсэн эцэг.
13. Эх хүүхдэд тэтгэмж олгох, хүүхэд,э х, гэр бүлд мөнгөн тусламж үзүүлэх /2005 оны 05 сарын 05/
 - 4.4. Эх жирэмсний 5 сартайгаас эхлэн 12 сарын хугацаанд сар тутам тэтгэмж авах эрхтэй.
 - 4.5."Эхийн алдар" нэг, эсхүл хоёрдугаар зэргийн одонтой эх жилд нэг удаа мөнгөн тусламж давхардуулахгүйгээр авах эрхтэй.
14. Ахмад настны нийгмийн хамгааллын тухай /2005 оны 12 сарын 08/
 - 3.1.60 ба түүнээс дээш настай эрэгтэй, 55 ба түүнээс дээш настай эмэгтэй Монгол Улсын иргэн энэ хуульд хамрагдана.
15. Төмөр замын тээврийн тухай /2007 оны 07 сарын 05/
 - 31.1.1.Төмөр замын байгууллагад тсралтгүй 25-аас доошгүй жил ажилласан эрэгтэй, 20-иос доошгүй жил ажилласан эмэгтэй төмөр замын байгууллагаас тэтгэвэр тогтоолгосон бол зургаан сарын дундаж цалинтай тэнцэх хэмжээний нэг удаагийн буцалтгүй тусламж авана
16. Прокурорын байгууллагын тухай /2007 оны 07 сарын 04/
 - 35.7.Прокурорын тэтгэвэрт гарах насны дээд хязгаар нь 60 нас байна. 55 насанд

хүрсэн эмэгтэй прокурор өөрийн хүсэлтээр тэтгэвэрээ тогтоолгох эрхтэй.

17. Шүүхийн тухай /2002 оны 07 сарын 04/

- 8.1. Монгол Улсад хүн бүр үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол болон бусад байдал, түүнчлэн аж ахуйн нэгж, байгууллага өмчийн хэлбэр, эрх хэмжээний ялгаваргүйгээр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байна.
- 57.1.Шүүгч дараах үндэслэлээр хоёр жилээс дээшгүй хугацаагаар шүүн таслах ажил эрхлэх боломжгүй бол бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлнэ.
- 57.1.1. Эрдэм шинжилгээний бүтээл туурвих, эрдмийн цол зэрэг хамгаалах
- 57.1.2.удаан хугацааны сургалтанд хамрагдах,
- 57.1.3..удаан хугацаагаар өвчлөх, гачигдал гарах
- 57.1.4.цэргийн жинхэнэ албанд татагдах
- 57.1.5.эрүүгийн хариуцлагад татагдах
- 8.2.Тавин насанд хүрсэн эмэгтэй шүүгч өөрөө хүсвэл тэтгэвэрээ тогтоолгож болно.

18. Монгол улсын Засгийн газрын тухай /1993 оны 05 сарын 06/

- 5 дугаар зүйл. Засгийн газрын үйл ажиллагааны зарчим.
- 1.Засгийн газрын үйл ажиллагааны үндсэн зарчим бол Үндсэн хуулийн нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан ёсоор ардчилалсан ёс, шударга ёс, эрх чөлөө, тэгш байдал, үндэсний эв нэгдлийг хангах, хууль дээдлэх явдал мөн.
- 9 дүгээр зүйл. Нийгмийн хөгжлийн бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх, хүн амын нийгмийн хамгаалалтын талаархи Засгийн газрын бүрэн эрх
- 5. Хүн амын бодлого, түүний дотор хүүхэд, залуучууд, эмэгтэйчүүд, ахмадуудын талаар төрөөс явуулах бодлого боловсруулж хэрэгжүүлнэ.

19. Олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхчүүдийг одонгоор шагнах, улсын тэтгэвэрийг өргөтгөн нэмэгдүүлэх тухай /1957 оны 04 сарын 03/

- 1."Эхийн алдар" нэгдүгээр зэргийн одлон, "Эхийн алдар" хоёрдугаар зэргийн одонг тус тус бий болгосугай.
- 2.8 ба түүнээс дээш хүүхэд төрүүлэн өсгөсөн эхэд "Эхийн алад" нэгдүгээр зэргийн одон, 5-8 хүртэл хүүхэд төрүүлэн өсгөсөн эхэд "Эхийн алдар" хоёрдугаар зэргийн одонг шагналын хамт тус тус олгож байхаар тогтоосугай.

20. Гэр бүлийн тухай хууль /1999 оны 06 сарын 19/

- 3.1.1."Гэрлэлт" гэж хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёр, сайн дурын, чөлөөтэй, тэгш эрхийн үндсэн дээр гэр бүл болох зорилгоор хуульд заасны дагуу төрийн эрх бүхий байгууллагад бүртгүүлэхийг,
- 3.1.3."гэрлэгчид" гэж гэрлэлтээр холбогдсон харилцан тэгш эрх эдэлж, адил үүрэг хүлээх нөхөр, эхнэрийг,
- 4.2.Иргэнийг гэрлэхэд нь үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, шашин шүтлэгээр ялгаварлан гадуурхахыг хориглоно.
- 6.2. Эрэгтэй хүн нэг эхнэр, эмэгтэй хүн нэг нөхөртэй байна.
- 10.1.Гэрлэгчид нь гэр бүлийн дотор тэгш эрх эдэлж, адил үүрэг хүлээнэ.
- 10.2.Гэрлэгчид нь гэр бүлээ төлөвлөх, оршин суух газар, эрхлэх ажил, мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох, хуваарьт эд хөрөнгөтэй байх, дундаа хамтран өмчлөх эд хөрөнгөө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах, материалын болон сэтгэл

санааны хохирлоо буруутай этгээдээс гаргуулах тэгш эрхтэй.

- 0.3.Гэрлэгчид нь бие биедээ үнэнч байх, хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх, гэр бүлийн гишүүд нь бие биеэ халамжлах, хүндэтгэх, тэжээн тэтгэх, туслах, гэр бүлд шаардагдах эдийн засгийн нөхцөлийг бүрдүүлэх, хэн нэгнийхээ эрхийг зөрчихгүй, бие биеэ аливаа хэлбэрээр хүчирхийлэхгүй байх, угийн бичиг хөтлөх үүргийг адил хүлээнэ.
- 12.2.Эхнэр нь жирэмсэн буюу хүүхэд нь нэг нас хүрээгүй, эсхүл хариуцагч хүндээр өвчилсөн тохиолдолд гэрлэлтийг цуцлахыг хориглоно.
- 26.1.Эцэг, эх хүүхдээ хүмүүжүүлэхэд тэгш эрх эдэлж, адил үүрэг хүлээнэ.
- 36.1.Гэрлэгчдийн хэн нэг нь хүүхэд үрчлэн авч байгаа бол энэ тухай зөвшөөрлийг эхнэр буюу нөхрөөсөө авна.

21. Эрүүгийн хууль /2002 оны 01 сарын 03/

- 5.1.Гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутай этгээдэд түүний үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролыг үл харгалзан эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.
- 50.4.Хөдөлмөрийн чадваргүй этгээд, жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй эх буюу ганц бие эцэг, түүнчлэн тавин таваас дээш насны эмэгтэй, жараас дээш насны эрэгтэй, цэргийн жинхэнэ хугацаат алба хааж байгаа этгээдэд албадан ажил хийлгэх ял оногдуулахгүй.
- 51.3.Баривчлах ялыг шүүхийн шийтгэх тогтоол гарах үед арван зургаан насанд хүрээгүй этгээд, жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй эх, баг насны хүүхэдтэй ганц бие эх, эцэгт оногдуулахгүй
- 52.3.Арван найман насанд хүрэхийн өмнө гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд, тавин таваас дээш насны эмэгтэй, жараас дээш насны эрэгтэйд арван таван жилээс дээш хугацаагаар хорих ял оногдуулж болохгүй.
- 52.5.Хүндэвтэр гэмт хэрэг үйлдсэн эрэгтэй ялтан, түүнчлэн онц хүнд гэмт хэрэгт ял шийтгэгдсэнээс болон онц аюултай гэмт хэрэгтнээр тооцогдсоноос бусад эмэгтэй ялтны хорих ялыг жирийн дэглэмтэй хорих ангид эдлүүлнэ.
- 52.6.Хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн, эсхүл урьд нь хорих ял эдэлж байсан эрэгтэй ялтан, онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн, түүнчлэн онц аюултай гэмт хэрэгтнээр тооцогдсон эмэгтэй ялтны хорих ялыг чанга дэглэмтэй хорих ангид эдлүүлнэ.
- 52.8.Хүндэвтэр, хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн насанд хүрээгүй эрэгтэй ялтан, хорих ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй эмэгтэй ялтны хорих ялыг насанд хүрээгүйчүүдийн жирийн дэглэмтэй хорих ангид эдлүүлнэ.
- 53.4.Арван найсан насанд хүрэхийн өмнө гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд, түүнчлэн эмэгтэйчүүд, жараас дээш насны эрэгтэйчүүдэд цаазаар авах ял оногдуулж болохгүй.
- 55.1.Шүүх ял оногдуулахдаа дор дурдсан хөнгөрүүлэх нөхцөл байдлыг харгалзан үзнэ.
- 55.1.8.Жирэмсэн буюу бага насны хүүхэдтэй эмэгтэй гэмт хэрэг үйлдсэн.
- 56.1.Шүүх ял оногдуулахдаа зөвхөн дор дурдсан хүндрүүлэх нөхцөл байдлыг харгалзан үзнэ.
- 56.1.6.Жирэмсэн болон хөхүүл хүүхэдтэй эмэгтэй, бага насны хүүхэд, өндөр настан, бие хамгаалж чадахгүй хүн, түүнчлэн эд хөрөнгө, албан тушаалын болон өөр байдлаар эрхшээлдээ байсан хүний эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн,
- 63.1.Шүүх анх удаа хүндэвтэр, хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн жирэмсэн эмэгтэй, түүнчлэн гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй эх буюу ганц бие эцэгт хорих ял

оногдуулан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хоёр жил хүртэл хугацаагаар хойшлуулж болно.

- 91.2.14.Хохирогчийг жирэмсэн болохыг мэдсээр байж алсан бол арван таваас дээш хорин таван жил хүртэл хугацаагаар хорих, эсхүл цаазаар авах ял шийтгэнэ.
- 108.2.8.Насанд хүрээгүй хүн, жирэмсэн эмэгтэйг мэдсээр байж хулгайлсан бол таваас дээш арван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.
- 109.1.Хүнийг хууль бусаар хорьсон нь энэ хуульд заасан албан тушаалын болон шүүн таслах ажиллагааны эсрэг гэмт хэрэг, түүнчлэн хүн хулгайлах, барьцаалах гэмт хэргийн шинжгүй бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг тавин нэгээс дал дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл гурваас дээш зургаан сар хүртэл хугацаагаар баривчлах ял шийтгэнэ.
- 112.1.Аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэнээс мөнгө, бусад эд хөрөнгө гаргуулах буюу өөр бусад үйлдэл гүйцэтгүүлэх, эсхүл үйлдэл гүйцэтгэхээс татгалзуулах болзол тавьж хүнийг барьцаалсан болтаван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.
- 112.2.8.Насанд хүрээгүй хүн, жирэмсэн эмэгтэйг мэдсээр байж үйлдсэн бол таваас дээш арван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.
- 125.1.Хүсэл зоригийнх нь эсрэг хүч хэрэглэж лбуюу хүч хэрэглэхээр заналхийлэх, бусдын биеэ хамгаалж чадахгүй байдлыг далимдуулан, түүнчлэн хохирогчийг тохуурхан доромжилж бэлгийн дур хүслээ ёс бусаар хангасан бол хоёроос таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.
- 127.1.Эмэгтэй хүнийг тулган шаардаж үр хөндүүлсэн бол хоёр зуун тавин нэгээс дөрвөн зуун цаг хүртэл хугацаагаар албадан ажил хийлгэх, гурваас зургаан сар хүртэл хугацаагаар баривчлах, хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

22. Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль /2002 оны 01 сарын 10/

- 14.1.Монгол Улсад хүн бүр үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор ялгаварлан гадуурхагдахгүйгээр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байна.
- 68.8.Энэ хуулийн 68.2-т заасан үндэслэлийн аль нэг нь байвал жирэмсэн эмэгтэйг эмнэлгийн байгууллагын хяналтан дор цагдан хорьж болно.
- 68.9.Хөнгөн гэмт хэрэгт сэрдэгдсэн буюу хүнд өвчтэй этгээд, жирэмсэн эмэгтэй, хөхүүл хүүхэдтэй эмэгтэйн хувьд энэ хуулийн 68.2-т заасан үндэслэл байхгүй бол цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээг хэрэглэхийг хориглоно.
- 74.3.14.Насанд хүрээгүй этгээд, жирэмсэн эмэгтэйг, хүнд өвчний учир ирж чадахгүй этгээдийг албадан ирүүлэхийг хориглоно.
- 332.1.2.Ялтан жирэмсэн бол төрөхөөс өмнө 45 хоног, төрснөөс хойш 1 жилээс илүүгүйгээр албадан ажил хийлгэх, баривчлах, хорих ял оногдуулсан шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хориглоно.

23. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай /2002 оны 01 сарын 10/

- 104.2.Албадан ажил хийлгэх, баривчлах, хорих ял нь шүүхийн шийтгэх тогтоолоор хойшлогдсон ялтан болон жирэмсэн эмэгтэй, 3 хүртэлх насны хүүхэдтэй эх, ганц бие эцэгт хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг хойшлуулсан бол түүнийг гүйцэтгэхэд энэ хуулийн 102, 103 дугаар зүйлд заасан журмыг нэгэн адил баримтална.
- 111.1.Эмэгтэ ялтны ялыг зөвхөн эмэгтэйчүүдийн хорих ангид эдлүүлнэ.
- 111.2.Жирэмсэн болон насанд хүрээгүй эмэгтэй ялтныг тусад нь байрлуулна.
- 111.3.Эмэгтэй ялтан илгээмж авах, түр уулзалт хийх тоог хязгаарлахгүй бөгөөд

- удаан хугацааны уулзалтыг жилд найман удаа хийж болно.
- 111.4.Эмэгтэй ялтан чанга дэглэмтэй хорих ангид ял эдэлж байгаа бол 1 сард нэг удаа түр, 2 сард нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 1 сард нэг удаа илгээмж авч болно.
 - 111.5.Ял эдэлж байх хугацаандаа амаржсан ялтныг 0-1 насны хүүхэдтэй нь хамт байлгаж болно.
 - 111.6.Энэ хуулийн 111.5-д заасны дагуу хорих анги нь эхийн хамт байгаа 0-1 насны хүүхдийг эрүүл мэнд өсөж бойжих, аюулгүй орчинг бүрдүүлсэн тусгай байр, нөхцөлөөр хангана.
 - 108.1. Чанга дэглэмтэй хорих ангийн ялтан нь 2 сард нэг удаа түр, 3 сард нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, сард нэг удаа илгээмж авч болно.
 - 116.1.Ялтны хорих ял эдлэх ангийн төрөл, дэглэмийг шүүх тогтооно.
 - 116.2.Насанд хүрээгүй болон эмэгтэй ялтны ялыг жирийн, чанга дэглэмтэй хорих анги, насанд хүрсэн эрэгтэй ялтны ялыг жирийн, чанга, онцгой дэглэмтэй хорих анги, гянданд тус тус эдлүүлнэ.
 - 127.2. Насанд хүрсэн эрэгтэй ялтныг 30 хүртэл хоног, насанд хүрээгүй болон насанд хүрсэн эмэгтэй ялтныг 15 хүртэл хоног, онцгой тохиолдолд насанд хүрсэн эрэгтэй ялтныг 60 хүртэл хоног, насанд хүрээгүй болон насанд хүрсэн эмэгтэй ялтныг 30 хүртэл хоног сахилгын байранд хорино.
24. Өршөөл үзүүлэх тухай /2000 оны 07 сарын 10/
- 1.2.Арван дөрвөн насанд хүрээгүй гурав ба түүнээс дээш хүүхэдтэй хүмүүс буюу гурав хүртэл насны хүүхэдтэй болон жирэмсэн эмэгтэйчүүдийг шүүхээс оногдуулсан ялын хугацааг харгалзахгүйгээр эдлээгүй үлдсэн үндсэн болон нэмэгдэл ялаас өршөөн хэлтрүүлнэ.
 - 4.1.3.Өөрийн шууд асрамжид байгаа арван найм хүртэл насны хагас өнчин хүүхэдтэй эрэгтэйчүүдийг шүүхээс оногдуулсан ялын хугацааг харгалзахгүйгээр эдлээгүй үлдсэн үндсэн болон нэмэгдэл ялаас өршөөн хэлтрүүлнэ.
 - 1.5.Жараас дээш насны эрэгтэйчүүд, тавин таваас дээш насны эмэгтэйчүүдийг шүүхээс оногдуулсан ялын хугацааг харгалзахгүйгээр эдлээгүй үлдсэн үндсэн болон нэмэгдэл ялаас өршөөн хэлтрүүлнэ.
25. Согтууруулах, мансуурах донтой өвчтэй этгээдийг захиргааны журмаар албадан эмчлэх, албадан хөдөлмөр хийлгэх тухай /2000 оны 1 сарын 28/
- 3.4. Насанд хүрээгүй, эсхүл 60-аас дээш настай эрэгтэй, 55-аас дээш настай эмэгтэй, 16 насанд хүрээгүй хүмүүс түүнчлэн жирэмсэн эмэгтэйчүүдийг албадан хөдөлмөрлүүлэхийг хориглоно.
26. Сэжигтэн яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай /1999 оны 07 сарын 01/
- 5.3.Хоригдсон этгээдийн үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоос үл хамааран энэ хууль нэгэн адил үйлчилнэ.
 - 30.1.Хоригдож байгаа жирэмсэн эмэгтэйг аахуйн нөхцөлийн хувьд сайжруулсан байранд байрлуулж, эмчийн хяналтад байлгаж, түүнд өгөх хоолны илчлэгийн хэмжээг нэмэгдүүлнэ.
 - 30.2.Жирэмсэн эмэгтэйн өдөр тутмын салхинд гарах хугацаа нэг цаг ба түүнээс дээш байна.
 - 30.3.Жирэмсэн эмэгтэйг сахилгын байранд хорьж болохгүй.

- 32.2.Дараахь этгээдийг бусад сэжигтэн, яллагдагчаас тусгаарлан хорино.
- 32.2.2.Эмэгтэйчүүд

27. Гүйцэтгэх ажлын тухай /1998 оны 12 сарын 19/

- 4.Гүйцэтгэх ажилд үндэсний болон нийгэм, төр, иргэний аюулгүй байдлыг хангах, хууль дээдлэх, шударга ёс, тэгш байдал, хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх, шуурхай, тасралтгүй байх, нууц хамгаалах зарчмыг удирдлага болгоно.
- 5.Хувь хүний иргэний харъяалал, яс үндэс, хүйс, нийгмийн байдал, хөрөнгө чинээ, шашин шүтлэг, үзэл бодол, ажил, албан тушаалын байдал нь түүний хувьд хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу гүйцэтгэх ажил явуулахад саад болохгүй.
- 14.1.Гүйцэтгэх байгууллага нь эрх зүйн чадамжтай энэ хуулийн 8 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт зааснаас бусад хүнийг өөрийн нь зөвшөөрснөөс иргэний харъяалал, үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролыг үл харгалзан туслагч, туслах ажилтнаар ажиллуулж болно.

28. Иргэний хууль /2002 оны 01 сарын 10/

- 126.4.Гэрлэснээс хойш гэр ахуйн ажил эрхэлсэн, хүүхэд асарсан, өвчтэй байсан болон хүндэтгэн үзэх бусад шалтгаанаар орлого олоогүй байсан эхнэр, нөхөр, гэр бүлийн бусад гишүүн хөрөнгөө хамтран өмчлөх эрх эдэлнэ.
- 128.1.Гэр бүлийн гишүүд нь хамтран өмчлөх дундын эд хөрөнгөө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах адил эрх эдэлж, харилцан тохиролцсоны үндсэн дээр эд хөрөнгөө эзэмшиж ашиглаж, захиран зарцуулна.
- 29.5.Гэр бүлийн гишүүн нь цэргийн жинхэнэ алба хаах, сургуульд суралцах, удаан хугацаагаар өвчлөх зэрэг хүндэтгэн үзэх шалтгаанаар хамтран өмчлөх дундын эд хөрөнгө бүрэлдэхэд хөдөлмөрөөр буюу хөрөнгөөрөө оролцож чадаагүй бол энэ хуулийн 129.4 дэх хэсэг хамаарахгүй.
- 520.1.Дор дурдсан этгээдийг хууль ёсны өвлөгч гэх бөгөөд тэдгээр нь адил хэмжээгээр өвлөх эрхтэй.
- 520.1.1.Нас барагчийн нөхөр, эхнэр, төрүүлсэн болон үрчилж авсан, түүнийг нас барсан хойно төрсөн хүүхэд, нас барагчийн төрүүлсэн болон үрчилсэн эцэг, эх,
- 520.1.2.Энэ хуулийн 520.1.1-д заасан өвлөгч байхгүй, эсхүл тэдгээр нь өвлөхөөс татгалзсан буюу өвлөх эрхээ алдсан бол нас барагчийн өвөг эцэг, эмэг эх, ах, эгч, дүү, ач, зээ,
- 522.3.Гэрээслэгч бүх эд хөрөнгөө хууль ёсны өмчлөгч бус этгээдэд гэрээслэх тохиолдолд өвлүүлэгчийн насанд хүрээгүй буюу хөдөлмөрийн чадваргүй, түүнчлэн түүнийг нас барсан хойной төрсөн хүүхэд, түүний асрамжинд байсан хөдөлмөрийн чадваргүй нөхөр /эхнэр/, төрүүлсэн болон үрчилсэн эцэг, эх, хууль ёсны бусад өвлөгчдөд хуульд зааснаар өвлүүлбэл зохих хөрөнгийн хоёры нэгээс багагүй хэсгийг заавал өвлүүлнэ. Ийнхүү заавал өвлүүлэх хэсгийн хэмжээг тодорхойлохдоо хуваарьт болон дундаа хамтран өмчлөх эд хөрөнгийн өвлүүлэгчид оногдох хэсгийг оролцуулан тооцно.
- 508.3.Төлбөр гаргуулах хэмжээг тогтоохдоо нас барагчид өөрт нь болон түүний асрамжид байсан хөдөлмөрийн чадвартай бөөгөд төлбөр авах эрхгүй этгээдэд оногдох хэсгийг хасаад нас барагчийн сарын цалин хөлс, орлогын дунджар тогтооно. Түүнчлэн төлбөр авагч тус бүрт тогтоосон төлбөрийн хэмжээнээс тэжээгчээ алдсаны тэтгэврийг хасна.
- 508.4.Гэм хор учруулсны төлбөрийг дор дурдсан хугацаанд нөхөн төлнө.
- 508.4.2.Тавин таваас дээш насны эмэгтэй, жараас дээш насны эрэгтэйд бүх насаар нь төлнө.

29. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай

- 4.1-д “Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх ажиллагаа нь хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол болон бусад байдал, хуулийн этгээдийг өмчийн хэлбэр, эрх хэмжээгээр нь ялгаварлахгүй эрх тэгш байх зарчимд үндэслэн явагдана.

30. Өмч хувьчлах тухай /1991 оны 05 сарын 22/

- 4.1.Төрийн хувьчлагдах эд хөрөнгийг Монгол Улсын иргэн бүр энэ хууль болон Монгол улсын бусад хуульд заасан бүх арга хэлбэрийн дагуу өмчлөх адил тэгш эрхтэй.

31. Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн туахй /1993 оны 02 сарын 15/

- 3. Анхан шатны сонгууль бүх нийтийн байна. Санал хураах өдөр эх орондоо байгаа, Монгол Улсын 18 насанд хүрсэн иргэн үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол ялгаваргүйгээр сонгох эрхтэй. Гагцхүү эмнэлгийн дүгнэлт, шүүхийн шийдвэрээр ухаан солиотой нь нотлогдсон, түүнчлэн хорих газар ял эдэлж байгаа хүн сонгуульд оролцохгүй.

32. Улс төрийн намын ту хай /2005 оны 01 сарын 25/

- 5.1.3. Гишүүдээ намын удирдах байгууллагын төлөөлөлд орох, сонгуульд нэр дэвших, сонгогдоход үндэс, угсаа, арьсны өнгө, нас, хүйс, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаалаар ялгаварлахгүйгээр адил тэгш боломж олгох

33. Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай /2005 оны 12 сарын 29/

- 6.1. Монгол улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэн үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор ялгаварлагдахгүйгээр сонгуульд оролцож, саналаа өгөх эрхтэй.
- 28.2.Нам, эсвлээс нэр дэвшигчдийн 30-аас доошгүй хувь нь эмэгтэйчүүд байна.
- 31.1. Энэ хуулийн 30.12, 30.13-т заасны дагуу бүртгэгдэж, үнэмлэх авсан бие даан нэр дэвшигч өөрөө татгалзах, эсхүл нам, эвсэл нь өөрийн нэр дэвшигчийг татан гаргах, түүний оронд өөр хүний нэр дэвшүүлэх эрхтэй.

34. Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын тухай /1996 оны 08 сарын 27/

- 3.2. Санал авах өдөр аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн нутаг дэвсгэрт байнга оршин сууж байгаа Монгол Улсын 18 насанд хүрсэн, сонгуулийн эрх бүхий иргэн үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол ялгаваргүйгээр сонгох эрхтэй. Гагцхүү эмнэлгийн дүгнэлт, шүүхийн шийдвэрээр ухаан солиотой нь нотлогдсон, түүнчлэн хорих газар ял эдэлж байгаа хүн сонгуульд оролцохгүй.

35. Ард нийтийн санал асуулгын тухай /1995 оны 10 сарын 19/

- 3.2.Санал ава хөдөр эх орондоо байгаа 18 насанд хүрсэн Монгол Улсын иргэн үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол ялгаварлахгүйгээр санал асуулгад оролцож саналаа өгөх эрхтэй. Шүүхийн хүчин төгөлдөр шийдвэрээр ухаан солиотой нь нотлогдсон, түүнчлэн хорих газар ял эдэлж байгаа хүн санал асуулгад оролцохгүй.

36. Онц байдлын тухай хууль /1995 оны 11 сарын 14/

- 17.1.Энэ хуулийн 5 дугаар зүйлийн 7 дахь хэсгийн 5, 16 дугаар зүйлд заасан онцгой арга хэмжээг хэрэгжүүлэх хүрээ зааг нь бий болсон онцгой нөхцөлийн шаардлага, Монгол Улсын олон улсын гэрээгээр хүний эрхийн талаар хүлээлсэн үүрэгт нийцэж байхаас гадна хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхахад хүргэхгүй байвал зохино.
- 18.Энэ хуулийн 5 дугаар зүйлийн 7 дахь хэсгийн 5, 16 дугаар зүйлд заасны дагуу тогтоох хүний эрх, эрх чөлөөний хязгаарлалт нь хүний амьд явах эрх, итгэл үнэмшилтэй байх, шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөө, түүнчлэн хэнд боловч эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандахыг хориглосон Үндсэн хуулийн заалтыг үл хөндөнө.

37. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай /1996 оны 05 сарын 7

- 4.1.Хүүхдийн болон эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал,байдал, төрсөн газар, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол, эрүүл мэндийн байдлаар хүүхдийг ялгаварлан гадуурхахгүй, эрх тэгш байлгах.

38. Ой хээрийг түймрээс хамгаалах тухай /1996 оны 05 сарын 28/

- 10.2.Түймэртэй тэмцэх дайчилгаанд 16 нас хүрээгүй хүн, 60 -аас дээш насны эрэгтэй, 55 -аас дээш насны эмэгтэй хүн, тахир дутуу болон архаг өвчтэй хүн, жирэмсэн эмэгтэй, асрамжлах хүнгүй, сургуулийн өмнөх насны хүүхэдтэй хүн, байнгын тасралтгүй ажиллагаатай /эмнэлэг, холбоо зэрэг/ газрын ээлжийн ажилтан хамрагдахгүй

39. Хүн амын амьжиргааны доод түвшинг тодорхойлох тухай /1998 оны 01 сарын 28/

- 5.2.Хүн амын амьжиргааны доод түвшинг хүн амын нас, хүйсийн ангиллаар тодорхойлно.

40. Эрүүл мэндийн тухай /1998 оны 05 сарын 07/

- 4.1.2.Иргэдэдэрүүлмэндийнанханшатнытусламжийгялгаварлангадуурхахгүйгээр тэгш, хүртээмжтэй үзүүлнэ.

41. Дайны байдлын тухай /1998 оны 05 сарын 05/

- 26.1.Дайны байдлын үеийн үндсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас хүйс, нийгмийн гарал байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор ялгаварлахыг хориглоно.

42. Донорын тухай /2000 оны 01 сарын 28/

- 4.3.Донорыг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхахыг хориглоно”.
- 7.1.Үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол харгалзахгүйгээр иргэн эрүүл мэндээ сайжруулах, амь насаа аврах, гоо сайхныхаа хэрэгцээг хангах зорилгоор донорын цус сэлбүүлэх, эд эрхтэн шилжүүлэн суулгуулах ажилбарыг хийлгүүлж болно.

43. Дархлаажуулалтын тухай /2000 оны 04 сарын 20/

- 4.1.Энэ хууль нь нийт иргэн болон хуулийн этгээдэд үйлчилнэ.
44. Зар сурталчилгааны тухай /2002 оны 05 сарын 30/
- 7.1.Хууль бус зар сурталчилгаанд зүй бус, бодит байдалд үл нийцсэн, ёс суртахуунд үл нийцсэн, далд зар сурталчилгаа хамаарна.
 - 7.1.5.Үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, нийгмийн гарал, байдал, нас, хүйс, мэргэжил боловсрол, шашин шүтлэг, үзэл бодлыг гутаан доромжилсон үг хэллэг, харьцуулалт, дүрслэл зэргийг ашигласан.
45. Гамшгаас хамгаалах ту хай /2003 оны 06 сарын 20/
- 20.2.Мэргэжлийн ангийг Монгол Улсын харъяат, хөдөлмөрийн чадвартай, 16-60 хүртэлх насны эрэгтэй, 16-55 хүртэлх насны эмэгтэйчүүдээс бүрдүүлэн байгуулна. Энэ заалтад цэргийн алба хаагч, тахир дутуу хүн, жирэмсэн эмэгтэй, асрамжлах хүнгүй, сургуулийн өмнөх насны хүүхэдтэй хүмүүс хамаарахгүй
46. Боловсролын тухай /2002 оны 05 сарын 30/
- 5.1.4.Иргэнийг сурч боловсролход үндэс угсаа, хэл, арсны өнгө, нас, хүйс, хөгжлийн онцлог, эрүүл мэнд, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол нь ялгаварлан гадуурхахгүй байх, эх хэлээрээ сурч боловсрох тэгш боломж, нөхцөлөөр хангана.
47. Монгол Улсын иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай /1992 оны 05 сарын 04/
- 2.2.Монгол Улсын иргэн үндэс, угсаа, хэл, арсны өнгө, нас, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол ялгаварлахгүйгээр цэргийн үүрэг хүлээнэ.
 - 3 дугаар зүйл. Цэргийн алба. 2.Монгол Улсын иргэн Зэвсэгт хүчний бүрэлдэхүүнд цэргийн үүрэг гүйцэтгэхийг цэргийн жинхэнэ алба гэнэ. Цэргийн жинхэнэ алба нь байлдагч, түрүүчийн алба, ахлагчийн болон офицерийн албанаас бүрдэнэ. Харин цэрэгт бүртгэлтэй мэргэжил бүхий эмэгтэйчүүд сайн дураараа офицер, ахлагчийн албыг хуулийн д агуу хааж болно. 3.Энэ хуульд заасан бэлтгэл албаны насны эрэгтэйчүүд, цэрэгт бүртгэлтэй мэргэжил бүхий эмэгтэйчүүд цэргийн тоо бүртгэлд байж дайчилгааны сургууль, цуглралтаар болон хууль тогтоомжид заасан цэргийн албаны бусад үүрэг гүйцэтгэхийг цэргийн бэлтгэл алба гэнэ. Цэргийн бэлтгэл алба нь нэг, хоёрдугаар зэргийн бэлтгэл үүрэгтний албанаас бүрдэнэ.
 - 4 дүгээр зүйл. Цэргийн албан хаагч, цэргийн үүрэгтэн 1.Цэргийн жинхэнэ алба хааж байгаа иргэнийг цэргийн албан хаагч гэнэ. Цэргийн жинхэнэ алба хаасан байлдагч, түрүүч, ахлагч, офицерийг нэгдүгээр зэргийн цэргийн үүрэгтэн гэнэ. Бэлтгэлд байгаа цэргийн алба хаагаагүй эрэгтэйчүүд, мөн цэрэгт бүртгэлтэй мэргэжил бүхий эмэгтэйчүүдийг хоёрдугаар зэргийн цэргийн үүрэгтэн гэнэ.
 - 9 дүгээр зүйл. Цэргийн жинхэнэ албаны татлага. 2.18-25 насны Монгол Улсын иргэн эрэгтэйчүүдийг цэргийн жинхэнэ албанд татна. Цэргийн жинхэнэ албанд татах тухай зарлан дуудах хуудас авсан иргэнийг цэргийн жинхэнэ албанд татагдагч гэнэ.
 - 12 дугаар зүйл. Тайван цагт цэргийн жинхэнэ албанд татахаас түр чөлөөлөх 1. Монгол Улсын иргэнийг цэргийн жинхэнэ албаны ээлжит татлагаас дараахь үндэслэлээр түр чөлөөлж болно. 1/ эцэг, эх нь хоёулаа, эсхүл ганц бие эцэг буюу эх нь хөдөлмөрийн чадваргүй /60-аас дээш настай эцэг, 55-аас дээш настай эх, энэ насанд хүрээгүй боловч тахир дутуугийн I, II зэрэгт орсон эцэг, эхийг хөдөлмөрийн чадваргүйд тооцно/ бөгөөд тэднийг хууль ёсоор асран хамгаалах, харгалзан дэмжих өөр хүнгүй бол хамт амьдардаг эсхэийг харгалзахгүйгээр,
 - 13 дугаар зүйл. Цэргийн жинхэнэ алба хаах насны дээд хязгаар 1.Цэргийн албан

хаагч нь: 1/байлдагч, түрүүчийн албыг, - хугацаат цэрэг 27 нас хүртэл, - гэрээт цэрэг 31 нас хүртэл 2/ ахлагчийн албыг 45 нас хүртэл, 3/ офицерын албыг: дунд офицер 45 нас хүртэл, ахлах офицер 50 нас хүртэл дээд офицер 55 нас хүртэл тус тус хааж болно. Эмэгтэйчүүд ахлагч, офицерын албыг цэргийн цол харгалзахгүйгээр 45 нас хүртэл хааж болно.

- 18 дугаар зүйл. Ахлагчийн алба 3.Ахлагчийн албанд дараахь хүмүүсийг авч болно: 2/35 хүртэлх насны нэгдүгээр зэргийн бэлтгэл үүрэгтэн, 3/30 хүртэлх насны эмэгтэйчүүд.
- 20 дугаар зүйл. Цэргийн бэлтгэл албанд байх нас Цэргийн бэлтгэл албанд дээд, ахлах офицер 60 нас, дунд офицер, ахлагч 55 нас эмэгтэй офицер, ахлагч болон байлдагч, түрүүч 50 нас хүртэлж байж болно.

48. Монгол Улсын цагдаагийн байгууллагын тухай /1993 оны 12 сарын 2/

- 3 дугаар зүйл. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаа, удирдлагын зарчим.
- 1. Хуулийг дээдлэх, шударга ёс, тэгш байдлыг хангах, хүнийэрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх нь цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН